

plus formalisée des sciences humaines, l'observation n'en serait qu'une fois de plus confirmée.

Il est intéressant de noter de ce point de vue que, malgré la fidélité méthodologique et stylistique fortement prononcée de la plupart des disciples au maître, les études qui composent ce recueil présentent entre elles des écarts assez pertinents. Toutefois, «la cohérence entre les différentes approches est à rechercher, plus fondamentalement, sur le plan méthodologique. Elle est garantie par le recours au principe commun qui ressort de la décomposition du discours cognitif en /programmes de performance/ (niveau opératoire) vs /programmes de compétence/ (niveau fondateur)». C'est dire que les «discours cognitifs» que sont les fragments étudiés sont presque unanimement considérés comme autant de petits réécits fonctionnant sur plus d'un niveau, que «des différenciées réalités sémiotiques» qui se dégagent des diverses approches qui y portent restent toujours homologables et qu'elles font de ce recueil un ouvrage aussi cohérent que riche.

T. YÜCEL

Akşit GÖKTÜRK, *Okuma Uğraşı*, İstanbul, Çağdaş yay., 1979, 198 s. (2. baskı 1980).

Doğal dillere yönelik dilbilimsel araştırmaların Türkçede giderek yoğunlaştığı bir dönemde öbür gösterge dizgelerini çözümlmeyi ve/ya da yorumlamayı amaçlayan çalışmaların, bu arada özellikle A. Göktürk'ün *Okuma Uğraşı* ile T. Yücel'in *Anlatı Yerlemleri'nin* (1970) yayımlanması insan bilimleri alanına devinim getirdi.

Okuma Uğraşı'nda kavranmaya çalışılan yazın ile okuma etkinliği'dir. Kimi kuramcılarca gerçeğin «yansıması», kimilerince de «kapalı dizge» diye tanımlanan yazını A.G. *bildirişimsel etkinlik* olarak görür, ama öteki iki bakış açısını da aşama aşama kendi kuramı içine katar. Öte yandan *bildirişimselliğin gereği*, «yazın metninin kavranışında okur-metin-yazar» altbaşlığını atar yapıtına. Nedeni, A.G.'ün şu tür bir etkileşimi vurgulamak istemesidir kanımızca: Yapıt, okurların alımlama süreci içinde dönüşüme uğrarken, okurların düşünce yapısını da dönüştürür. Bu tür bir «alımlama estetiği»nde temel kavram *bildirişimdir* (A. G. *iletişim* sözcüğünü kullanır). Yapıtın Giriş bölümünde dil ile sanat ilişkisini araştırırken soruna yazınbilim (bildirişim olgusunu araştıran göstergebilim de diyebiliriz) açısından yaklaştığını vurgular A. G.. Ne var ki «dilbilimsel öğelerin metniçi işlevlerine yönelik bir yazınbilimin de estetik değerlendirmeyi dışında bıraktığı sürece eksik kalacağı»ni (s.23) belirttikten sonra «yazınsal metin, işlevini bir dilsel düzenleme olarak ortaya çıktığı an değil, bir okuma sürecinde alımladığı an bütünlük» (s.23) der ve alımlama kuramının öncülerinden H. R. Jauss'un şu göziemini alıntılıyarak ana amacını vurgular:«... ağırlık noktası okur olan bir alımlama estetiğine dayalı bir yazın tarihi, yazın toplumbilimi ile somut yazınsal metinlerin

yorumları arasında bir denge kurma zorunluğu vardır.» A.G., bu amacı gerçekleştirmek için kimi kuramların kaynaştırılmasına yönelir. Bir bireşime vararak belirtirsek, tümce-ötesi çözümlemeye yönelen betik dilbilimi ilkelerinin yanı sıra betiklerarası ilişkileri inceleyen yazınbilimin, bir de edimbilimin kaynaklandığı söz - eylem kuramının gerekliliğine inanır. A.G. yapıtının sonraki bölümlerinde yazınsal betiğe yönelik geleneksel yaklaşımları tartışır, «kurmaca» kavramını bu kuramların ışığında irdeler, metin/gerçek ilişkisiyle metin/okur ilişkisine dayanan «canlı-metin» anlayışını örneklendirir.

Tüm yapıt süresince yazınsal betik olgusuna bir üst-dil aracılığıyla yaklaşan, dolayısıyla üst-dil kullanımının zorunluğuna inanan A.G., kurmaca betiklerin gerek çokanlamlılığı, gerekse okurun duyduğu estetik tadı araştırırken okuma, etkinliğinin sınırlarını da saptamaktan geri kalmaz: Herkesin, her metne, her aklına esen anlamı yakıştıramıyacağım özelliklerle vurgular (bkz. s.143).

Taslağını daha da indirgeyici bir yöntemle vermeye çalışırsak Okuma Uğraşı, yazınsal betiğe yönelen çeşitli kuramları alımlama estetiği çevresinde durultmayı, giderek bir bireşime varmayı amaçlar. Yaklaşımının temel özelliği ise betik-içi/betik-dışı bakış açılarını birlikte getirmesidir. Bu açıdan bakıldığında, Okuma Uğraşında okur-metin-yazar etkinliğini araştırmayı değil de, anlamın üretim sürecini (anlamlanışını) ortaya çıkarmayı amaçlayan göstergebilimden söz edilmemesi kanımızca doğaldır. Bu tutum okuma etkinliğine yönelen alımlama kuramıyla anlamlamaya yönelen göstergebilimin birbirine karşıt olduğunu değil, apayrı ereklere yöneldiğini gösterir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Anlatı Yerlemleri anlamlamayı araştıran yazınsal göstergebilimin nasıl Türkçedeki en güçlü örneği ise A.G.'ün Okuma Uğraşı da betiksel edimbilimin en yetkin örneğidir.

M. RIFAT

Gérard GENETTE, Introduction à l'architexte (Üstbetiğe Giriş), Paris, Seuil, 1979, 89 s.

Günümüzde çoğu dilbilimcinin ortak kaygısı şürrbilimin konusunu saptamaktır. G. Genette bu yapıtında sorunu çözümlemeye çalışır. Yazar bu hem çok eski, hem de çok yeni bilim dalının alanını belirlemek ereğiyle tarihsel yaklaşıma başvurur. Araştırmacıların geçmiş dönemlere saygı ya da geçmişle ilgili yanlışları nedeniyle Eflatun ve Aristoteles'i yanlış yorumladıklarını ileri sürer. Gerek Eflatun gerekse Aristoteles'te bulduklarını söyledikleri üç tür üzerine düşüncelerini sergileyen araştırmacılar gerçekte yanlış yol izler. G. G.'ye göre, Yazar, araştırmacılara dayanarak Eflatun'la Aristoteles'in konuyla ilgili düşüncelerini aktarır. Eflatun ozanları Kent'ten kovdurma istemini şiirlerin içerik ve biçimine bağlamıştır. Şiirler tanrıların ve kahramanların kusurlarını sergilememeli, kötüyü yüceltip iyiyi aşağılamamalıdır. Eflatun türleri lirik, oyun, destan diye ayırır; lirik türde yazar, oyunda kişiler, standaysa hem yazar, hem kişiler konuşur. Aristoteles'te de buna benzer bir sınıflandırma yer alır. Oyun/anlatı, soylu/bayağı diye ayrılabilen türler gene ağılatı, destan,